

สหกรณ์ กับ

การฃาปนกิจสงเคราะห์

นายปรเมศวร์ อินทรชุมนุม

อธิบดีอัยการ ศาลอาญารอบบุรี

ประธานกรรมการดำเนินการสันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย

“สหกรณ์” หมายความว่า คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกสหกรณ์ผู้มีสัญชาติไทย โดยช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์และต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของบรรดาสมาชิก โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามหลักการสหกรณ์ และเพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ให้สหกรณ์มีอำนาจกระทำการ ดังต่อไปนี้ได้ (๑) ..... (๒) ให้สวัสดิการหรือการสงเคราะห์ตามสมควรแก่สมาชิกและครอบครัว (๓) .....

สวัสดิการหรือการสงเคราะห์ตามสมควรแก่สมาชิกและครอบครัว นี้สหกรณ์อาจทำได้หลายรูปแบบ เช่นการสงเคราะห์ช่วยเหลือเป็นทุนการศึกษาบุตรสมาชิกหรือสมาชิกการสงเคราะห์ช่วยเหลือการจัดงานศพการรักษาพยาบาลของสมาชิกหรือครอบครัวของสมาชิกการสงเคราะห์ช่วยเหลือสมาชิกและครอบครัวเมื่อประสบภัยพิบัติใด ๆ ทั้งนี้ตามบริบทของแต่ละสหกรณ์ โดยวิธีช่วยตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งสหกรณ์

ส่วน **“การฃาปนกิจสงเคราะห์”** หมายความว่า กิจการที่บุคคลหลายคนตกลงเข้าร่วมกันเพื่อทำการสงเคราะห์ ซึ่งกันและกันในการจัดการศพ หรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ตกลงเข้าร่วมกันนั้น ซึ่งถึงแก่ความตายและมีได้ประสงค์จะหากำไรหรือรายได้เพื่อแบ่งปันกัน

กรณีจึงเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการสหกรณ์และการฌาปนกิจสงเคราะห์ต่างมุ่งเพื่อ การสงเคราะห์บุคคลที่เป็นสมาชิกและครอบครัว เฉพาะอันเกิดมาจากการตายของสมาชิกนั่นเองซึ่ง สอดคล้องกับความในมาตรา ๔๖ (๒) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ลักษณะของเงิน สงเคราะห์ตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๔๕ และ ประกาศกระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง วิธีการจ่ายเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ ครอบครัวการใช้จ่าย และการเก็บรักษาเงินของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์นั้นกำหนดไว้ ๒ รูปแบบ กล่าวคือ แบบแรกคือ เงินในการจัดการศพ และแบบที่สองคือ เงินจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัว ดังนั้น **“เงินจัดการศพ”** จึงเป็นเงินที่ใช้สำหรับจัดการศพสมาชิกเท่านั้น ส่วน **“เงินสงเคราะห์ ครอบครัว”** เป็นเงินอีกส่วนหนึ่งที่สมาชิกจะต้องระบุไว้ในใบสมัครให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ และหรือ เป็นผู้จัดการศพซึ่งต้องเป็นบุคคล ดังต่อไปนี้

(๑)สามี ภริยา บุตร บิดา มารดา

(๔) ปู่ ย่า ตา ยาย

(๒) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน

(๕) ลุง ป้า น้า อา

(๓) พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน

(๖) ผู้อุปการะเลี้ยงดู หรือ ผู้อยู่ในอุปการะเลี้ยงดู

แต่อย่างไรก็ตามเงินเหล่านี้มิใช่ทรัพย์สินมรดกของสมาชิกผู้ตาย เนื่องจากเป็นทรัพย์สินที่เกิดหลังจากที่สมาชิก ถึงแก่ความตาย ดังนั้นสหกรณ์ไม่อาจให้สมาชิกรับเอาเงินที่จะได้จากการฌาปนกิจสงเคราะห์มาค้าประกัน การชำระหนี้ของสมาชิกสหกรณ์

การที่คนสหกรณ์หรือสหกรณ์หลายแห่งนำเอาแนวคิดที่ว่า กิจการการฌาปนกิจสงเคราะห์ เป็นการสงเคราะห์ร่วมกันในการ **“จัดการศพหรือจัดการงานศพและสงเคราะห์ครอบครัว ของสมาชิก”** ซึ่งถึงแก่ความตายอันเป็นหลักการในช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามความมุ่งหมายของการจัดตั้งสหกรณ์ตามความในมาตรา ๔๖ (๒) แห่งพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๕๔๒ แต่ด้วยข้อกฎหมายว่าการดำเนินการสงเคราะห์การจัดการงานศพของสมาชิก ต้องดำเนินการโดย “สมาคมฌาปนกิจ” ซึ่งต้องจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติการฌาปนกิจสงเคราะห์ พ.ศ. ๒๕๔๕ กรรมการสหกรณ์หรือสมาชิกสหกรณ์หลายแห่ง จึงพากันก่อตั้งสมาคมฌาปนกิจขึ้นเพื่อการช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันแต่ด้วยความไม่เข้าใจของคณะกรรมการดำเนินการสหกรณ์ที่มีเจตนาดีที่จะป้องกันไม่ให้ สหกรณ์เสียหาย และเพื่อให้ครอบครัวของสมาชิกผู้กู้และสมาชิกผู้ค้าประกันต้องเดือดร้อนหากสมาชิกผู้กู้ ถึงแก่ความตาย สหกรณ์จึงให้สมาชิกผู้กู้สมัครเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์และให้ทำหนังสือยินยอมให้ สหกรณ์เอาเงินจัดการศพสมาชิกและสงเคราะห์ครอบครัวมาชำระหนี้ก่อน โดยมีได้นำไปจัดการศพสมาชิก และสงเคราะห์ครอบครัว จนถูกมองว่าสหกรณ์นำเอาเงินฌาปนกิจสงเคราะห์มาค้าประกันนี้สมาชิกผู้กู้ จนสมาชิกสหกรณ์ร้องเรียนว่าถูกบังคับให้เป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ เมื่อจะกู้เงินจากสหกรณ์จน อธิบดีกรมส่งเสริมสหกรณ์มีหนังสือถึงสหกรณ์จังหวัดกำชับให้ดูแลห้ามสหกรณ์ใดกระทำการดังกล่าว

ในประเด็นแรก การที่สหกรณ์กำหนดในข้อบังคับให้สมาชิกสหกรณ์ทั้งหมดต้องสมัครเป็นสมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์ทุกคนเพื่อให้เป็นสวัสดิการตามความในมาตรา ๔๖(๒) หรือ กำหนดเงื่อนไขในการกู้เงินของสมาชิกไว้ในระเบียบเงินกู้ว่า สมาชิกสหกรณ์ที่จะกู้เงินจากสหกรณ์ต้องเป็นสมาชิกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ด้วยนั้น ย่อมสามารถกระทำได้ เพราะเป็นการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่เข้าเป็นสมาชิกอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับการกำหนดคุณสมบัติว่าจะเป็นผู้กู้เงินหรือสมัครเป็นสมาชิกสหกรณ์ต้องมีคุณสมบัติเป็นครู หรือตำรวจ หรือทหารตามลำดับ หรือการกำหนดเงื่อนไขในการกู้เงินของสมาชิกสหกรณ์ เช่นเดียวกับการกำหนดเงื่อนไขต่าง ๆ ในการกู้เงินของสถาบันการเงินทั้งหลาย เช่น ผู้กู้ต้องไม่มีหนี้ค้างชำระไม่ติดเครดิตบูโรหรือกำหนดให้ผู้กู้ต้องทำประกันชีวิตไว้ด้วยเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่การสงเคราะห์การจัดการศพและครอบครัวสมาชิกหากสมาชิกผู้กู้ถึงแก่ความตายมิใช่เป็นการประกันเงินกู้ดังที่หลายคนเข้าใจแต่อย่างใด

ปัญหาในประเด็นต่อมา สหกรณ์จะนำเงินสงเคราะห์ดังกล่าวมาชำระหนี้ได้หรือไม่ อันนี้หากเราพิจารณาจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา ๒๘๖ ที่บัญญัติว่า **“ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งกฎหมายอื่น เงิน หรือ สิทธิเรียกร้องเป็นเงินของลูกหนี้ตามคำพิพากษาต่อไปนี้ไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี.....(๔)เงินฌาปนกิจสงเคราะห์ที่ลูกหนี้ตามคำพิพากษาได้รับอันเนื่องมาจากความตายของบุคคลอื่นเป็นจำนวนตามที่จำเป็นในการดำเนินการฌาปนกิจศพตามฐานะของผู้ตายที่ศาลเห็นสมควร”** นั้นย่อมหมายความว่า เงินสงเคราะห์การจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวใช้ว่าจะไม่สามารถนำมาชำระหนี้ได้ เพียงแต่ต้องนำไปจัดการศพของสมาชิกสหกรณ์เสียก่อนตามจำนวนตามที่จำเป็นในการดำเนินการฌาปนกิจศพตามฐานะของผู้ตาย และเมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์การจ่ายเงินสงเคราะห์ในการจัดการศพหรือจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวของสมาชิกตามประกาศกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่อง วิธีการจ่ายเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวการใช้จ่ายและการเก็บรักษาเงินของสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ข้อ ๓ ซึ่งกำหนดว่าในกรณีที่สมาชิกสมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์ถึงแก่ความตายให้สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์จ่ายค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัครให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ และหรือเป็นผู้จัดการศพ หรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัครให้เป็นผู้รับเงินสงเคราะห์ และหรือเป็นผู้จัดการศพซึ่งต้องเป็นบุคคล ดังต่อไปนี้

(๑) สามี ภริยา บุตร บิดา มารดา	(๔) ปู่ ย่า ตา ยาย
(๒) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน	(๕) ลุง ป้า น้า อา
(๓) พี่น้องร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกัน	(๖) ผู้อุปการะเลี้ยงดูหรือผู้อยู่ในอุปการะเลี้ยงดู

ยังคงมีเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวเหลืออยู่ให้สมาชิกฌาปนกิจสงเคราะห์จ่ายเงินส่วนที่เหลืออยู่ให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัคร แต่ถ้าไม่มีบุคคลที่สมาชิกระบุไว้ในใบสมัครให้สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์จ่ายเงินดังกล่าวให้แก่บุคคลในวรรคหนึ่งตามลำดับก่อนหลัง โดยผู้อยู่ลำดับก่อนย่อมตัดสิทธิผู้อยู่ลำดับหลัง ถ้ามีผู้อยู่ในลำดับเดียวกันหลายคน ให้สมาคมฌาปนกิจสงเคราะห์แบ่งเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวที่เหลืออยู่ให้แก่ทุกคนในสัดส่วนที่เท่ากัน หากไม่อาจแบ่งเงินให้แก่บุคคลใดได้ให้เงินนั้นตกเป็นของแผ่นดินซึ่งเป็นในทำนองเดียวกันกับการแบ่งปันมรดกของผู้ตายให้แก่ทายาทตามประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์มาตรา ๑๖๒๙

เมื่อสมาชิกผู้กู้ถึงแก่ความตาย คู่สมรสและทายาทจะเป็นผู้รับมรดกของสมาชิกผู้กู้ ทั้งการกู้เงินในระบบสหกรณ์เป็น **“การกู้ในการอันจำเป็นในครัวเรือน”** ซึ่งหมายถึงหนี้ที่สามีมักรียาเป็นลูกหนี้ร่วมกันนั้นให้รวมถึงหนี้ที่สามีมักรียาก่อให้เกิดขึ้นในระหว่างสมรสเช่นนี้เกี่ยวแก่การจัดการบ้านเรือน และจัดหาสิ่งจำเป็นสำหรับครอบครัว การอุปการะเลี้ยงดูตลอดถึงการรักษาพยาบาลบุคคลในครอบครัว และ การศึกษาของบุตรตามสมควรแก่อัตรา หนี้ที่เกี่ยวข้องกับสินสมรส หนี้ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการงานซึ่งสามีมักรียาทำด้วยกัน หรือหนี้ที่สามีมักรียาก่อขึ้นเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว แต่อีกฝ่ายหนึ่งได้ให้สัตยาบัน ซึ่งถือว่าสามีมักรียาเป็นลูกหนี้ร่วมกันคู่สมรสจึงอาจถูกสหกรณ์ฟ้องร้องเรียกหนี้ที่สมาชิกผู้กู้ที่ถึงแก่ความตายค้างชำระสหกรณ์ได้ และอาจบังคับเอาจากเงินสงเคราะห์ที่เหลือจากการดำเนินการจัดการศพได้ สหกรณ์จึงควรกำหนดจำนวนมาตรฐานของสมาชิกในแต่ละสหกรณ์ตามสมควรแก่ฐานะครอบครัว และประเพณีทางศาสนาของสมาชิกว่า การจัดการศพของสมาชิกควรใช้เงินจำนวนเท่าใดที่เหมาะสม ส่วนยังคงมีเงินค่าจัดการศพหรือค่าจัดการศพและสงเคราะห์ครอบครัวเหลืออยู่ให้สมาชิกมาปนกิจสงเคราะห์จ่ายเงินส่วนที่เหลืออยู่ให้แก่บุคคลที่สมาชิกได้ระบุไว้ในใบสมัครซึ่งโดยปกตินั้นจะเป็นบุคคลในลำดับเช่นเดียวกับทายาทผู้รับมรดกของสมาชิก หรือ สหกรณ์ในฐานะศูนย์ประสานงานสมาชิกมาปนกิจสงเคราะห์จะกำหนดวิธีการจ่ายเงินสงเคราะห์แก่ครอบครัว โดยกำหนดว่า บุคคลผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์แก่ครอบครัว และเงื่อนไขการจ่ายเงินสงเคราะห์ที่เหลือจากการจัดการศพแล้ว ต้องเป็นไปตามระเบียบที่สหกรณ์กำหนดเมื่อระเบียบของสหกรณ์กำหนดให้ต้องนำเงินสงเคราะห์ดังกล่าวมาหักหนี้ที่สมาชิกผู้กู้มีต่อสหกรณ์ก่อน สหกรณ์จึงมีสิทธิที่จะหักหนี้ดังกล่าวได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้มีสิทธิรับเงินสงเคราะห์ดังกล่าว (เทียบเคียงนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๗๑๔/๒๕๔๒)

ดังนั้น การรับเงินส่วนที่เหลือมีลักษณะเสมือนการรับมรดกโดยเทียบเคียงกฎหมายหากสมาชิกสหกรณ์ผู้ตายเป็นลูกหนี้สหกรณ์ ทายาทที่ได้รับเงินส่วนที่เหลือจากการจัดการงานศพของสมาชิกผู้ตายจึงอาจต้องรับผิดชอบในหนี้ของสมาชิกผู้ตายในเงินส่วนที่ตนได้รับได้เช่นกัน แต่ในทางที่เหมาะสมสหกรณ์ควรจัดให้ทายาทผู้จัดการศพหรือผู้รับเงินสงเคราะห์ส่วนที่เหลือทำหนังสือยินยอมไว้ด้วยน่าจะเหมาะสมกว่าและควรอธิบายให้สมาชิกสหกรณ์และทายาททราบด้วยว่า การที่ให้สมาชิกสหกรณ์เป็นสมาชิกสมาชิกมาปนกิจสงเคราะห์ด้วยก็เพื่อประโยชน์ของสมาชิกสหกรณ์และครอบครัวของสมาชิกทราบด้วย เมื่อสมาชิกสหกรณ์ถึงแก่กรรม ครอบครัวของสมาชิกจะได้รับการแบ่งเบาภาระการจัดการศพของสมาชิกรวมทั้งลดภาระการเป็นหนี้ของสมาชิกผู้ตายที่อาจตกถึงทายาทและลดปัญหาของผู้ค้าประกันด้วย

สรุปแล้ว โดยมีติมุ้มมองที่ครบถ้วน การมาปนกิจสงเคราะห์ในขบวนการสหกรณ์เป็นเรื่องสวัสดิการตามกฎหมายและหลักการสหกรณ์ที่ดี เพียงแต่เราต้องทำความเข้าใจวิธีการและวัตถุประสงค์โดยรวมทั้งหมด อันจะทำให้สมาชิกและครอบครัวมีความยั่งยืนและสหกรณ์มั่นคงมากขึ้น

